

PRIKAZ HRVATSKOG PARADOKSA

POLAZEĆI OD OBEĆANJA "IMANJE HRVATSKE" IZ RANIH DEVEDESETIH I ANKETE KOJA JE USTANOVILA DA VEĆINA GRAĐANA SMATRA KAKO JE "OPSTANAK NACIJE" NAŠA GLAVNA ZADAĆA, AUTOR RAZVIJA GUSTU FILOZOFSKU ANALITIKU POVIJESNOG TRENUTKA

GORDANA BOSANAC

Jako je malo, ako uopće i postoje, knjiga kojima je pravi čas izlaženja u javnost ujedno i onaj pravi čas same javnosti da se o njima kritički govori i misli. U ovom predizbornom trenutku, po mnogo čemu sasvim posebnom, pojava teksta takove vrste kakvu nudi Paićeva knjiga, predstavlja sintezu sindroma koji se zove "hrvatsko obećanje", njegovu suptilnu analitiku u filozofskom govoru, koji nije lagan, ali koji svoje nosive ideje i misli gradi na suvremenom izričaju najrecentnijih mislilaca, bez psihologističkih ili psihoanalitičkih štaka, tako omiljenih u literaturi političke filozofije u posljednje vrijeme. Paiću ne trebaju ta sumnjiva pomagala, jer je njegov eminentno filozofski artikuliran govor već i ranije u njegovim djelima (*Proizvodnja ideologije, Ruža i križ, Sloboda i strah*) izgrađen i oblikovan ne samo osebnim stilom jedne suptilne spekulativnosti, nego i pripadajućim sredstvima izražajnosti u filozofskom tretmanu svojih tema od početka do kraja knjige. Ivo Paić je na primjeru ovog djela pokazao koliko je još filozofija kao filozofija moćni misaoni diskurs dostatan sebi samom, i kako još može životnim temama ovladavati vlastitim metodama i sredstvima misaonih artikulacija nesvodivih na niži diskurzivni rang psihologijske "jednostavnosti".

SAMO-ZAVODENJE ŽELJE Sadržajna okosnica ovog filozofsko-političkog djela ima, kako sam autor kaže, dva poticaja: jedno je *obećanje* izgovoreno na hrvatskoj političkoj pozornici početkom devedesetih: "Imamo Hrvatsku", a drugo, novinski komentar rezultata ankete, odnosno jednog izvješća o stanju nacije na osnovu tih rezultata iz 2002. godine, u kojem se obznanjuje da 77% hrvatskih građana smatra da je "opstanak nacije osnovni zadatak svakog od nas".

Ova dva empirijska poticaja, naoko prostodušna svakodnevnim pogledu na političku stvarnost tog vremena, sama po sebi ne ukazuju na nekakav "problem" i teško je zamisliti da mogu predstavljati nosive ideje misaonih tijekova jedne knjige. Ali one to postaju u vizuri jednog sveobuhvatnog pogleda na način na koji politička i društvena stvarnost postaju taoci ne samo prošlosti kao ideologema, nego cjelokupnog povijesnog vremena u kojem se gube uvjeti budućeg, kako se to, unutar složenih izvoda pokazuje u ovoj knjizi. Njezini osebnij iskazi granaju se i premrežuju sa čitavim nizom vrijednosno-emocionalnih suglasja javnoga mnijenja i političkog govora, gdje ne dobivaju sad samo nekakav intrigantni komentar, nego postaju okosnica jednog složenog spekulativnog zdanja u kojem se vrijednosni obrati i kritičke razine međusobno nadilaze.

Na samom početku autor naglašava kako rečenice jednog obećanja ("imamo Hrvatsku") i jednog podatka ("sedamdeset sedam posto Hrvata") ne analizira fenomenički niti se vodi uobičajenim "kritičkim zapažanjem" njihove pojavnosti.

Ono što autora vodi u ovoj sasvim osebnijoj analitici političko-povijesne situacije, najavljuje u spomenuta dva poticaja, jest

više nego zbudujući paradoks kojega inicira sam izričaj "hrvatske identitetske priče", koja je, kako primjećuje autor, načelno dovršena i ostvarena. No, "u granicama te stvarnosti priča i dalje djeluje" pa se u prijelomu vremena i političko-povijesnog prostora jedno *obećanje* začinje kao paradoks: doživljaj raskida s prošlošću (utjelovljeno u izričaju "imamo Hrvatsku") i nastup dimenzije budućnosti, kojoj pripada vrijeme ostvarivanja sada-želje obećanja, njezin *dogmatizam*, kako to autor slikovito naziva, u sukobu je sa samim sobom. Sam paradoks ostaje neosmišljen i nepromišljen, skamenjen konstrukcijom da mu je znano i već spoznato ono "što svojim apriornim zahvatom i *ne može znati*; on ne može znati budućnost kao prostor-vrijeme iskušavanja želje" (...) "U granicama predodžbe vremena – prostora ostvarivanja obećanja, želja je sama sebi referent: u tome se nalazi zagonetka i odgonetka njezina samo-zavodenja..."

U svojoj konsekvenciji samo-zavodenje želje je ostvarivanje obećanja "kao prakse ideologije obećanja, koja ga prikivajući oslobađa, ali i razvija", a dodala bih – i njeguje, kao "začetak/ishodište neprevladanog hrvatskog paradoksa".

Neprevladani hrvatski paradoks, ocrta va se i izranja naspram jedne druge temeljne kategorije u sustavu ove filozofsko-analitičke dekonstrukcije, a to je: *Situacija*, riječ i nosivi pojam, koju autor uvijek piše velikim slovima.

ONTO-POVIJESNA RAZINA RASPRAVE Kako se i na koji način jedno političko-povijesno *obećanje* u danom povijesnom trenutku nužno preokreće u paradoks, razrađuje sav misaoni raster ovog teksta, postajući fenomenički umnogostručen u posljedicama političkog načina mišljenja i političkoj praksi jednog vremena, koje kao da iz sebe samog ne može izaći. Njegove se posljedice živo kreću u polju javnosti i mnijenja, nacionalnog pamćenja i zaborava, govora i socijalnosti itd., umnožavajući se u nekoj vrsti kruga svijesti koja vlastitim strukturama stvara samo-zavaravajući kavez.

Već sam pogled na osebnije sintagme *sadržaja* knjige ilustrira ono o čemu je riječ: nakon što u početku objašnjava spomenuta dva poticaja koji prethode razlogu knjige, objašnjava se, ali bez psihologiziranja, "želja obećanja" na onto-povijesnoj razini koja ističe maksimum: "Nabačaj i namjera koloniziraju budućnosti".

Kroz četiri poglavlja knjige naslovi sami po sebi karakteriziraju autorov govor o stvari. Tako primjerice, u poglavlju "Životi obećanja" naći ćemo: "Ideologiju pripitomljavanja", a unutar nje "primjedbom na manipuliranom manipulatoru", zatim sljedeći odjeljak "Tragovi obećanja" itd., a u drugom poglavlju: "Briga za naše" naći ćemo i znakovito mjesto rasprave "Domovino, tko te najviše voli?", dok cijelo treće poglavlje predstavlja možda i najbolje mjesto cijele knjige, "Ptolomejski svijet Mi-identiteta", gdje se autor, jedan od najvećih filozofskih majstora kritike ideologije u nas, još jednom

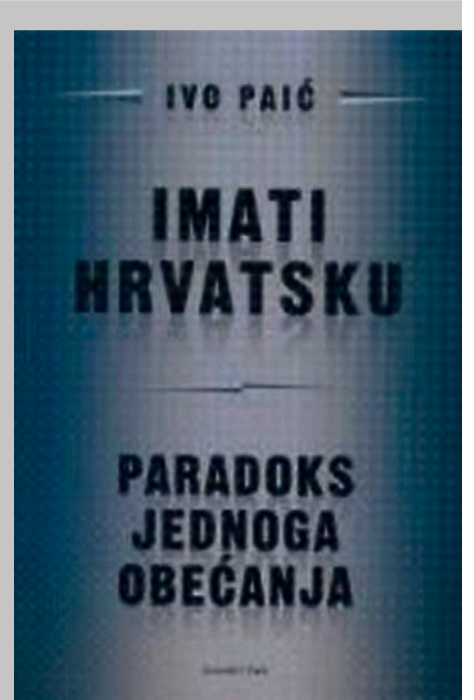
na briljantan način okušava u svom eminentnom području.

U ovoj knjizi, autor sasvim originalno prilazi svom predmetu, doista na jedinstven način, ne zavodeći se intrigantnošću javnih političkih iskaza niti njihovim trivijalnim učincima. Njega oni ne zanimaju na razini "političkog trača" niti ga se njihove intriga, glede političnosti njihova doslovna značenja, uopće dotiče. Njegov tekst se ne upire na puke empirijske zgode koje opisuju stanje tranzicijske Hrvatske niti su one u takovom obliku predmetom njegova interesa. Njemu je stalo do uvida u posljedice konstrukata, posebno ideologijskih, iz kojih naviru najrazličitiji slučajevi koji su posljedica neshvaćenog i neprevladanog paradoksa. Autoru nije stalo do toga da posebno ističe način na koji se ideologijski shvaća sam paradoks (jer on se pogotovu u tom obliku ne može samospoznati) niti je knjiga pisana kao upozorenje političarima da "paze na ono što govore" (iako bi to za mnoge itekako dobrodošlo), nego do općeg stanja svijesti u društvu koje paradoks proizvodi, do uvida u ono što on naziva *Situacijom*, a koja ili upija ili odbija sve što je vremenski-prostorno u polju političke i socijalne stvarnosti uopće *moćne*. Pri tome, na jedan teorijski poseban način, ostajući kroz tekst cijele knjige na onto-povijesnoj razini rasprave, pitanja budućnosti i onog što je moguće postavlja s najvećim oprezom, pitajući i sam na kraju: "Što je vrijeme strasti za danas u Stvarnosti trajanja bez alternative?"

Odgovarajući na to s mudrom mjerom opreza i istančanim odnosom spram zamki ideologema i brzoplete bahatosti koja voli raspolagati budućim kao kolonijom vječne sadašnjosti, autor oprezno tek nabacuje okvir odgovora koji nije opterećen strašću ni za prošlo ni buduće, a kojem, isto tako, ne treba strast za danas kao obećanje budućeg. Naprotiv, treba osvijestiti "danas" kao lažni prezent, i vjerojatno još mnogo toga na isti način na koji je ova kritička analitika datosti i zadanosti konstrukata doprla, a kojoj je samo izuzetno obrazovano, hrabro i stoičko strpljenje omogućilo takav doseg.

KARIKATURALNI PRIKAZ SREDNJOVJEKOVNE VELIČINE Ono što Ivo Paić u svom djelu pokazuje može se nazvati prikazom *hrvatskog paradoksa*. Da bi ga objasnio, on, od obje kije o javnom mnijenju do sjajnih sintagmi o Mi-identitetima, od *Situacije* kao prostor-vrijeme povijesnog, koja izmiče političkoj i ideološkoj predodžbenoj moći, do sintetičkih sintagmi o kapitalnom društvu i nacijama u (za)danu kretanju, preko cijeloga teksta razgrađuje iluziju transcendentnog idealiteta kao iluziju ideo-povijesnog društvenog tijela.

Privid da je budućnost vrijeme-prostor ostvarenja želje-obećanja, također je začetak samog paradoksa, koji, razvijajući se u sebi samom sve dublje i dublje tone do socijalnog autizma: "Zato su ideologija nepromjenjivog nacionalnog identiteta i dogmatizam želje obećanja autistični nazori".

Ivo Paić, *Imati Hrvatsku – paradoks jednog obećanja*; Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011.

Što sve može značiti: *imamo Hrvatsku*, i koje logičko-povijesne posljedice može imati takav izričaj, obrazlaže čitava Paićeva knjiga, koja na jedan misaono gust način, postupcima dekonstrukcije pokazuje dokle dopijeva prisvajanje Hrvatske u ideologijskim naljepnicama njezinih desničarskih opcija, redukcija Hrvatske na goli pojam nacionalne države (prevlast *što nad kako*) itd. Što pak posebno znači *imati Hrvatsku* unutar ili izvan Europe, Hrvatsku blokiranih potencijala, onesposobljenu da odgovori postojećoj verziji ubrzanja povijesti i njezinih učinaka unutar liberalnog kapitalizma danas, Hrvatsku, koju, umjesto svojih najboljih izgleda u budućem napretku, svode na karikaturalno konstruirani prikaz sredovjekovne veličine, a koju nimalo metaforički, nego okrutno zbiljski prisvaja tajkunsko-mafijaška klika itd., pokazuje se u ovoj knjizi ne više na klasično kritički način (kakav je, uostalom, prisutan i inače u kritičkim medijima i kritičkoj javnosti), nego daleko snažnije, dramatičnije i pogubnije po sam ishod povijesnih šansi koje su preostale.

Autorova dekonstrukcija povijesno-političkog konteksta vremena i prostora današnje Hrvatske ne najavljuje neke posebne perspektive. To je tekst o samoj ozbiljnosti vremena, pun gorke težine o stanju svijesti jednog konkretnog prostor-vremena naroda koji u krivo vrijeme, na krivi način, naivno ideologizirane svijesti hoće "ući u povijest", a koja, ubrzavajući se, na samom horizontu nabačenih obećanja ništi upravo ono što s najvećom čežnjom priželjkuje.

Zato je ovo knjiga prilog i prolegomena svakom temeljnom i ozbiljnom promišljanju pitanja: *kako Hrvatska dalje*. ■